

Nespodobna ljubezen.

I.

Bilo je še zelo zgodaj spomladi, sredi marca, ko sem se napotil iz svoje radovoljne samote prvikrat „med ljudi“. Še pred dvema dnevoma, v petek, je naletaval sneg in je pihal mrzel veter; nenadoma pa je prišel vihar in ko je zjutraj utihnil, se je razpel nad mestom gorek dan, svetel in suh, kakor v maju. Dolge procesije so romale iz mesta. Ceste so bile že prašne, ko se je komaj stajal sneg, in če je zapihal veter, se je vzdignil kakor poleti bel oblak, bližal se tiho in jaderno, dokler se niso nenadoma pogreznili vanj svetli klobuki, rdeče bluže, obrazi z mežečimi očmi in stisnjenimi ustnicami, črne suknje in črni klobuki, potisnjeni na glavo z obema rokama; in ničesar ni bilo razločiti več nego begotno črno senco, ki se je lovila križem po ulici za drugo senco, veliko manjšo, lahkonogi ogromni podgani podobno. Čudno, klaverno, skoro smešno je bilo drevje, ki je raslo ob cesti in v parku. Solnce je sijalo, svetile so se rdeče bluže, veter je vzdigal prah, drevje pa je stalo golo in zmrzlo, še popki niso poganjali in komaj da se je zgenila v vetru mrtva, nerodna

črna veja. V parku, ki se je razprostiral od mesta do reke, so bili že postavljeni pisani šatori; vse je bilo že tam: ogromne gugalnice, pisanim čolnom podobne, vrtiljaki s konji, bicikli in celo vrtiljak z resničnimi čolni na resnični vodi; največja dama na svetu, dama brez nog, menažerija, muzeji „samo za odrasle“, gledališča na gostilniških vrtiljih — vse je bilo že tam, zraslo je čez noč; in v vsem, med vsem in nad vsem kričeča, zaglušna muzika; bobnalo, hreščalo in cvililo je iz vsakega kota, iz vsakega šatora in pobegnil bi človek strahoma, če bi se vseobči trušč ne bil utopil in ublažil sam v svoji nezmernosti. Zakaj komaj so se bližali ljudje šatorom, so bili njih glasovi nemirnejši, hripavo-kričeči, oči so se zameglile, obenem pa je bila njih luč svetlejša, glasnejša, nemirnejša, čudno pretirane so bile tudi njih kretnje — kakor sence v poševni luči; celo solnce je sijalo nad šatori žarnejše, kričavo.

Nikoli nisem ljubil te glasne gneče; zahajal sem vanjo, ker je bilo predaleč do gozda. Ko sem premagal prvi hipni stud, sem začutil v srcu prijetno samoto; trušč je utihnil, še od daleč ga nisem slišal več in hodil sem sam skozi tišino. Še lepša je bila ta samota nego samota v gozdu. Zakaj, ko je uživalo moje srce samoto in nebeško tišino, so se zabavale moje telesne oči s posvetnimi sladkostmi; igrale so se po svoje, kakor se igrajo otroci kraj gozda, kadar dremlje pésterna v senci. Prijeten je mir v nemiru, brez groze in grenkobe;

šele sredi trušča začuti srce resnično, globoko tišino in se raduje toliko bolj, ker je sredi uboštva spoznalo svoje bogastvo . . .

Ozrl sem se slučajno in sem ves obstrmel. Sredi gneče, pred kolibo, kjer so kazali „največjo damo na svetu“, med vojaki, delavci, postopači, tatovi, hišnami, pesternami in vlačugami sem bil ugledal nenadoma znan obraz. Obrnil se je v stran in je pogledal v tla, toda hipoma je pogledal naravnost name z bleščečim pogledom in videl sem, da je bil ves osramočen in srdit.

Mlad človek je še bil, oblečen z dostojno, naravno eleganco; ozrl bi se bil začuden nanj, tudi če bi ne bil moj znanec, tako popolnoma se je razločeval od ljudi, ki so se gnetli okoli njega; veliko bolj jim je bil tuj, nego „največja dama na svetu“; ne zaradi dostojne elegance, temveč posebno zaradi obraza, ki je izpričeval od daleč izobraženega in zelo samozavestnega in ponosnega človeka. In vendar sem spoznal takoj, da mu družba ni bila ne tuja ne zoperna. Kretal se je med ljudmi tako lahko in naravno kakor v svoji izbi. Nič zlovoljnega, nič zaničljivega ni bilo v njegovih očeh in še trenotek, predno se je ozrl name, je bila odkritosrčna radost v njegovem smehljaju — tista glasna, brezskrbna, čista radost otrok, ki se zibljejo v pisani gugalnici, mogočno se vzdigujoči do platnene strehe . . .

Poznal sem ga že dolgo, že izza svoje in njegove mladosti. Le v poslednjem času, od jeseni,

odkar je bil napravil doktorat ter nastopil službo neplačanega praktikanta pri sodišču, sem ga videl bolj poredkoma. Vendar se ni dalo reči, da bi se bil skrival. Že prej, ko je bil neprestano med nami, smo čutili vsi, da stoji nekako izven vrste, da ni „naš“; v njegovem srcu je bila izba, v katero še nihče ni pogledal; in ključ do nje je hranil tako oprezno, toda hkrati tako neprisiljeno in nerazžaljivo, da smo pozabili naposled na izbo samo. Zato ga ni pogrešil nihče, kadar ga ni bilo po mesec dni na izpregled in pozdravili smo ga brez začudenja in brez vprašanja, kadar se je prikazal.

Trdno smo bili vsi prepričani (tako trdno, da o stvari še govorili nismo), da ima doktor Detal veliko sreče pri ženskah in posebno še, da ima z njimi veliko opravila. Pravili so, da živi v sladkem prijateljstvu z neko zelo „visoko“ damo; nekdo ga je celo videl z njo na izprehodu, „če se ni zelo motil“; nekdo drugi je pripovedoval nekoč po večerji, da se ženi Detal s hčerko bogatega fabrikanta in da bo v kratkem zaroka. Oboje, „visoka“ dama in bogata nevesta, se nam je zdelo verjetno; ne to ali ono, temveč drugo poleg drugega. Vedeli smo tako natanko, kakor da je bilo zapisano, da stremi doktor Detal za visokimi cilji; in takim ljudem je ženska potrebna, posebno če ima denar in koristna znanja. Ampak tudi brez visokih ciljev: Detal je bil lep človek, duhovit in nenavadno izobražen. Krepko, sloko telo, ponosna hoja, odkrit, skoro drzen pogled, zvonek glas, ki ni nikoli jecljal

in se nikoli ni zatikal — vse to, ponosna hoja, drzni pogled, zvonki glas in temnorjava, skoro zamorska polt je razodevalo polnokravnega moškega, ki ne prosi in ne vpraša, temveč vzame . . .

Stal je par korakov od mene, ves spremenjen; edino, kar je ostalo, je bil bleščeči, drzni pogled, ki je govoril naglas.

„Kdo ti je dal pravico, da me zalezuješ? In če si me zasačil, kaj misliš, da me je sram?“

In nenadoma so mu vztrepetale ustnice in je izpregovoril natanko tiste besede, ki jih je govoril njegov pogled.

„Kaj misliš, da me je sram?“

Ne njega, mene je bilo sram; hotel sem se okreniti brez pozdrava, on pa je stopil nenadoma čisto blizu k meni in mi je položil roko na ramo.

„Stoj — ne tako! Zdaj si vjel en sam pogled in to je časih premalo, časih preveč! V tem slučaju je preveč . . . In če te zdajle izpustim, kaj ne pojdeš takoj med babe in kaj ti ne bo gledala skrivnost iz oči — na sto korakov? . . . Nič . . . tiho! Praviš, da boš molčal, da ne bo besede iz tvojih ust! Mogoče, zelo mogoče! Verjamem ti, da ne boš vstal in pripovedoval: Ljudje, danes sem videl Detala tam in tam, tako in tako, s tem in s tem — ne, tako bi napravila vsaka baba, zato ni potreba nobene duhovitosti! Ampak, če bi imenovali moje ime, bi ti molčal; že to bi bilo sumljivo, da bi molčal! Morda pa bi celo zmajal z rameni, pogledal v strop ter zavzdihnil. In če bi

te vprašali: Kaj? Kako? — bi iztegnil roke in razkrečil prste, kakor žid: Ne, jaz molčim . . . besede ne bo iz mojih ust . . . ampak, če bi smel govoriti . . . hm . . . toda jaz molčim! — To bi bil tisti mrak, ki je vsake nesramnosti začetek. Kaj je lahko v mraku? Vse in nič. Celo menažerijo vidi človek in ko prižge luč s tresočo roko, sedi muha na stropu . . . Najbrž bi se zgodilo, da bi ti resnično molčal in da bi niti z rameni ne zmajal in tudi ne zavzdihnil. To pa bi bil izmed vseh slučajev najslabši, zame najneznosnejši slučaj. Ali bi te smel potem še enkrat srečati? In če bi te srečal — ali bi ne bilo potrebno in celo pravično, da bi ti vrat zavil? Zakaj nič drugače bi ne bilo, kakor da se je del mene samega nenadoma odtrgal od mene, da hodi zdaj po svojih svobodnih potih, brije norce iz mene ter mi neprestano (za mojim hrbtom, kar je še posebno hudo) očita grehe in neumnosti, morda celo take, ki jih storil nisem. Lahko si misliš, da bi mi ne bila pogodi taka komedija in zato — ali poznaš to žensko? . . .“

Držal jo je za roko, kakor sta se držala prej, ko sta stala pred plakatom s podobo „največje ženske“ ter se smejala z zvonkim otroškim smehom.

Stala je tik poleg njega in mu je segala komaj do rame. Grša je bila nego kdaj poprej; zelo majhna, život dolg (tesna, gladka jopa ga je še podaljšala) in noge kratke; desna roka je bila nekoliko višja od leve, vsa desna stran — obrv, lica, ustnice, celo klobuk — je bila nekako čudno vzdignjena in po-

sebno ustnice so dobile vsled tega zopern izraz; oči so bile vodene, skoro brezbarvne, in vendar so gledale zelo srepo in svetlo; poznal sem njih pogled in spominjam se, da sem povetil oči in da me je bilo sram, ko se je bil prvokrat uprl v moj obraz; ni bil pogled vlačuge, nič nesramno vabeč, še celó ne poželjiv — ostudno zasramovanje je bilo v njem, najnižje spoznanje, tisto, ki vidi v človeku najbolj skrito žival in jo pozdravlja z odurnim smehljajem . . .

„Ali jo poznaš?“

„Čemu izprašuješ? Poznam jo!“

Sklonil se je čisto blizu k meni, tako da so se njegove ustnice skoro dotikale mojega ušesa.

„Ali bi rad nekaj slišal? . . .“

Vzravnal se je nenadoma in se je zasmel; njega smeh je bil prisiljen, zdelo se mi je, da je srd in upornost v njem.

„Stoj! — Rekel si, da jo poznaš . . . in zdaj te vprašam . . . nič te ne bodi sram, če je ona zraven . . . ampak povej po pravici: ali si že bil pri nji . . . prejšnje čase namreč . . . ali si jo tudi ti že poljubil?“

Ona se ni zgenila; gledala je malomarno na plakat s podobo „največje dame“; očitno ji je bilo dolgčas.

„Čemu to? Čemu izprašuješ? Sam veš!“

Sklonil se je vdrugič k meni in je šepetal s presekanim glasom, kakor da bi ga dušil smeh.

„Ta ženska je moja žena . . . moja žena . . .“

Jaz sem bil razžaljen in zlovoljen; zamrmral sem psovko in sem se naglo okrenil, da bi šel. On me je prijel trdo za ramo.

„Da nisem govoril resnice?“

„Lagal si!“

Pogledal me je z bleščečimi očmi in mi je nenadoma, brez besede, vse razodel, tako da sem vztrepetal od čuda in bolesti.

„Kam pojdeš zdaj? Ali pojdeš med babe?“

„Nikamor ne pojdem.“

„Pojdi z nama!“ se je zasmel. „Ne, ne pojdi z nama, ne maram družbe . . . ampak ob drugi priliki ti razložim vse po pravici . . . Pridi v krčmo nocoj — ne skozi velika vrata; tam zadaj, na vrt, je majhna izbica, zelo prijetna izbica . . . tam večerjam in tam slišim vsak večer vaše prijazne glasove, zakaj zid je tenak, kakor iz papirja . . . to so te nove hiše . . . no, neumnost! Zbogom!“

Vrnil se je hitro in je iztegnil roko.

„Stisni mi roko . . . da bom vedel . . .“

Nekaj posebnega, čisto novega se je zasvetilo v njegovih očeh; bilo je kakor žarek velike bolesti.

II.

Dolgo sem čakal nanj v tisti „prijetni izbici“. V resnici ni bila popolnoma nič prijetna; prej so morda hranili v nji staro šaro, polomljene stole, prazne steklenice; še zdaj je ležal v kotu velik kup opruščenih praznih steklenic. Stene so bile

grobo pobeljene; eno samo, zelo visoko in zelo umazano okno je gledalo na vrt; spodobno je bilo samo zagrinjalo, ki je zastiralo spodnji del okna; sešito je bilo najbrž iz kožuhove podloge draga ženskega plašča. Mraz je bilo v izbi in zavil sem se v suknjo. Pred mano na mizi je gorela svetilka.

Mislil sem Bog vedi kam, v stare, nelepe čase; moja steklenica je bila še polna, glava mi je klonila na prsi in skoro sem bil zadremal. Nenadoma me je spreletel čuden strah; skočil sem kvišku in sem se ozrl po izbi.

„Tukaj je bilo!“

Mrzel stud me je spreletel po hrbtu in kakor resnična — ne kakor resnična, v spominu še nenaravno povečana, z nesramno žarko lučjo razsvetljena je stopila predme najpodlejša ura mojega življenja . . .

Natanko v tej izbi sem poljubil nekoč Matildo. Pijan sem bil, da se Bogu usmili. Še zdaj vidim, kako sem omahnil, ko sem stopil za njo in zaprl duri. Ob durih je stala takrat okrogla miza in na mizi so bile rože; miza je zaropotala in rože so padle na tla. Matilda se je smejala . . . Čemu bi človek mislil na te ostudnosti? Treba je misliti nanje zategadelj, ker vem še danes (in tedaj, ko sem se prestrašil ter se ozrl po izbi, sem začutil pregloboko v srcu), da nikoli nisem tako užival kakor ob tisti uri . . . nikoli pozneje, ne v najsvetejši radosti . . . In vendar bi si bil pljunil

v obraz, ko sem se vzdramil . . . ne še to . . . nji sami bi bil pljunil v obraz, ko sem jo objemal . . .

Ne smel bi je ugledati zdaj, ne v tej uri, ko so se zakrohotali spomini na zidu . . . zdi se mi, da bi ji . . . ne, ne bi ji pljunil v obraz, z obema pestmi bi ji udaril v obraz . . .

Čisto natihoma so se odprle duri. Doktor Detal je vstopil v izbo, nekoliko sklonjen, s prijetnim smehljajem na ustnicah.

„Kako ti je pogodi ta izba?“

Povesil sem pogled, prijel sem steklenico z nerodno, tresočo roko in sem točil.

„No, če ti ni pogodi . . .“

Umolknil je, stopil je bližje k meni in mi je pogledal globoko v lica z nemirnim, resnim pogledom.

„Torej . . . stran te komedije! Saj zato sem te povabil, da bi govorila, kakor govore krščanski ljudje in bratje . . . Prej se ti je zdelo, tam v parku, da se te bojim, da sem nenadoma, takorekoč, klečal pred teboj . . . kaj se ti ni zdelo? . . . Pa ni bilo tisto — nisem klečal pred teboj in tudi treba ni, da bi se te bal . . . narobe rajši, narobe! . . .“

Govoril je hitro; sédel mi ni naravnost nasproti, temveč bližje, tako da sem ga videl samo v profilu; in ko je točil, je gledal temno in roka se mu je tresla. Pil je hitro; obadva sva molčala dolgo. Nenadoma se mu je zjasnil obraz, pogledal me je z velikim, odkritosrčnim pogledom in se je nasmehnil.

„Samo eno je, prijatelj, v tem enem je razodeto vse: razum in kri. In če me morda še kdaj srečaš, pomisli samo: razum in kri — in vse boš vedel... Kaj? Ti praviš, da sem čudak, drugačen od drugih ljudi, pod črto ali nad črto? Nič ne praviš in to je pametno... Kaj? Ti praviš, da je stara stvar, znana že Marlittovski, lastna nji in vsem filistrom — da ni to drugega, nego titel solzávega romana: razum in kri? — Tudi zdaj ne praviš nič in tudi to je pametno!... Zakaj ne piješ? Pij in poslušaj!...

Ali veš, kako se je treba nositi in kako je treba živeti človeku, ki misli na Slovenskem napraviti karijero, tako ponižno karijerico namreč, ki je mogoča na Slovenskem? Ti veš, jaz ne vem. Ti veš zategadelj, ker je nikoli ne boš napravil, jaz pa ne vem, ker sem že na poti... Ampak zunanje forme, gesta — to je moja posebna učenost in o tej lahko govorim, toliko lažje, ker gesta ni krvavo potrebna stvar; poznam celo ljudi, ki so imeli zelo lepo gesto, pa so kljub temu sedli na tla, ker so bili premalo prekanjeni... No, Bog s formo in z gesto! Toliko vem, da je treba živeti spodobno. Spodobnost je prostrana paša, velikò govede se lahko pase tam, ampak vendarle ne vsa goveda. Lahko je človek učen, izobražen, duhovit, lahko ima vseh sedmero lepih čednosti, ampak kakšna malenkost, kakšna čisto neumna, smešna malenkost mu nenadoma zagradi pot na pašo. V tistem trenutku postane nespodoben in vsa njegova

karijera je za zmirom in popolnoma končana. Za zmirom: poznal sem človeka, ki je nekoč sredi nade-polne mladosti napravil budalost; sredi plesa ga je omamila luč, kihnil je in je pljunil na prelepo krilo gospe županje; drugo jutro se je ustrelil, zakaj njegova karijera je bila končana . . . Še veliko slabše je, če človek moralično kihne; ali veš, kaj se to pravi: moralično kihniti? Jaz sem kihnil in dovoli, da ti to po pravici razložim . . .

Spoznal sem to žensko po priliki ob istem času kakor ti in na isti način . . . Mimogredé ti povem, da sem lagal, ko sem rekel, da je moja žena, ampak ti veš, da sem zmirom rad nekoliko pretiraval, ker se mi je podalo . . . Naposled je to popolnoma postranska stvar . . . Prišel sem tisto noč — tako morda, kakor si prišel ti. Pijan, ampak drugače spodoben. Sprejela me je kakor starega znanca, namreč ne s posebno radostjo in tudi ne neuljudno. Dala mi je roko in se je nasmehnila — s tistim smehljajem, ki ga poznaš. In vendar je še nikoli prej nisem videl, drugi šele so mi bili povedali zanjo. Da je „originalna“, so rekli. Zato sem šel k nji, iz same pijane radovednosti . . . Do tukaj je stvar popolnoma spodobna in ostala bi spodobna, da sem se bil vrnil ob zori zlovoljen in truden ter da sem bil zalučil tisto noč med nesramne akte, ki jih hrani vsak človek v izobilju in ki bi mu nič ne škodovali, tudi če bi jih razobesil pred farno cerkvijo . . . To pa se ni zgodilo; nisem se vrnil, ničesar nisem zalučil in seveda tudi razobesil ne . . .

Zdi se mi, da je ženska takrat čakala name, že dolgo čakala, že leto dni morda, dve leti; zato me je sprejela kakor starega znanca. Najbolj čudno pa je bilo, da sem jo pozdravil tudi jaz kakor staro znanko . . . velika izba v mojem srcu je bila že zdavnaj pripravljena zanjo, po njenem okusu tapetirana in opremljena . . . Ti zdaj študiraš, na obrazu ti vidim, kako se je mogla pripetiti taka ogromna neumnost; vse mogoče nesramnosti si misliš in bridko kazen bi zaslužil zanje; le eno samo je, kar ti ne pride na misel, zato ker je najbližje in najnaravnejše: ne pride ti na misel, da sem se zaljubil z vsem srcem v tisto žeusko . . .

Zakaj si obstrmel? Kanalje ste vsi skupaj! . . . Kakšno podobo ste si napravili o ženski . . . in kakšno o ljubezni? Čudno je, kako ste okameneli v najimunitnejših stvareh! . . . Ženska mora biti lepa . . . dolgočasna je tista vaša lepota, banalna brez mere, vsak tepec jo spozna in časti . . . Nikoli nisem verjel, kar verjame večina . . . zakaj bi se ji uklanjal baš v lepoti? Že to je sumljivo, da je na svetu več priznanih lepih žensk, nego priznanih grdih . . . Ampak usmiljena je večina, žaliti neče nikogar . . . če ugleda grdo žensko, jo takoj načička . . . samo da bi porinila še to „grdobo“ v splošno lepoto . . . Ali je to hrepenenje mase po vseobči lepoti, po zmagi lepote? Poznam to hrepenenje . . . drži se za roko hrepenenja po pravici, po resnici in po sedmerih čednostih, . . . in hodi po istem potu . . . Kaj so iznašli, da bi načičkali

grdobo, namesto da bi jo pustili pri miru, kakor jo je Bog ustvaril? Iznašli so duševno lepoto, različne čednosti srca in razuma. Ni treba, da bi govoril o teh iznajdbah in simbol ostane kmet, ki je prodajal mršavo kravo: Mleka nima, pa je dobrega srca! — Zakaj gledaš temno? Kaj misliš, da se opravičujem?“ . . .

To sem mislil.

„Nisem siromak, da bi se opravičeval; ničesar te ne prosim, tudi tvoj dolžnik nisem, čemu bi se opravičeval? . . . Matilda je najgrša ženska, kar sem jih doslej videl na svetu. Tudi z duševno lepoto ne nadleguje človeka; narobe; dvoje lastnosti je jasno in prepričevalno izraženih v nji: neumnost in zloba. Čudil sem se časih, do kakšne višine se more povspeti človeška zloba in skoro sem se bal, da bi se nazadnje ne spremenila v čednost: zakaj kakor se pretirava čednost spreminja v greh, tako se greh spreminja v čednost. Ampak pri Matildi ni nevarnosti: za urnimi petami njene zlobe kobaca dolgočasna neumnost . . . Zdaj se ti zdi nazadnje, da sem se bil zaljubil v absolutno grdobo in to se ti zdi tako interesantno, da bi mi dal odvezo za greh . . . Morda bi mi dal nazadnje tudi svet odvezo in bi me blagoslovil, kakor blagoslovi vsako neumnost, če je tako velika, da presega njegovo nespamet? . . . Te dobrote ne bom deležen. Deležen bi je bil samo, če bi bila stvar tragična; tako pa je poleg svoje ostudnosti samo neizmerno smešna . . .

Pomisli namreč, da njena grdoba ni absolutna . . . res ni v nji lepote „niti za lek“, ne te, ne one, pač pa je v nji neka čudna, strašno groteskna želja po lepoti . . . Stoj — ne po lepoti! Le po zunanjih, najbolj vidnih in najbolj kričečih znamenjih lepote Ali si videl njen klobuk? Tak klobuk bi nosila visoka, sloka ženska z bujnimi plavimi lasmi in okroglim obrazom. Matilda si ga je naročila; in ona je majhna in njeni lasje so . . . vrag vedi, kakšni so! Tako stoji tam, kakor kmetica pod ogromnim rdečim dežnikom . . . Z veliko težavo sem jo pregovoril, da si ni naročila krila s pol metra dolgo vlečko . . . celo klečal sem pred njo . . . To, praviš, da je slab okus in drugega nič? Nikjer se ne razodeva toliko želje po lepoti nego v slabem okusu. Kaj misliš, da si je naročila tisti klobuk zategadelj, ker se ji ne poda? Zato si ga je naročila, ker bi imela rada sloko telo in bujne lase . . . ker namreč vé, da je roža lepša nego kopriva in zatisne oči in zacvili: Saj ni kopriva, saj je roža! — ter gre in si kupi ogromen dežnik . . .

O tem tudi vprašanja ni, če je Matilda grda ali ne in v koliki meri je grda. Vprašanje je samo (tvoje vprašanje namreč), kako se je moglo zgoditi, da sem se zaljubil v tako . . . žival. Tukaj tiči nespodobnost, ne v grdobi . . . Ves moj razum govori, da sem napravil veliko neumnost; govori nadalje, da sem zapravil svojo čast, ali vsaj njen dobršen del; in zapravil svojo prihodnost, zapravil jo popolnoma, če se nemudoma ne rešim. Jaz pa vem,

da se ne bom rešil, ne nemudoma in ne počasi, zakaj moje srce ne sliši razuma in se ne briga zanj . . .

Velikokrat se zgodi, prijatelj (in strašno banalna resnica je), da govori pamet drugače nego kri. Ampak stvar dobi drugačno lice, če pomisliš, kaj je tista pamet in odkod. Nič drugega ni, nego strah pred babjim opravljanjem, v najboljšem slučaju strahopetnost napol-egoista, ki meša vodo v svojo kri in misli, da koristi želodcu. Tudi jaz sem že tako počel; zakaj bi človek ne bil strahopeten . . . če koristi želodcu? . . . Zdaj ne morem več; uklenila me je ljubezen in tako ni več govora ne o pameti, ne o srcu . . . ljubezen živi svoje življenje zase, brez argumentov in jaz sem njen hlapec . . . tudi brez argumentov . . .

Samo nekaj mi povej, samo nekaj bi rad vedel: zakaj, zakaj je prepovedano, da bi človek živel, kakor mu ukazuje kri? Da bi živel očitno, brez zapreke, brez meje, brez sramu — kaj bi se predrugačilo na svetu? Še muha bi ne brcnila. Vse bi bilo, kakor je, tudi slovenska politika bi se nič ne spremenila. Zakaj se spotika svet nad tistim klobukom, rdečim dežnikom? In kar je še najbolj čudno — zakaj se spotikam jaz nad njim? Jaz sam! Kajti čisto nič drugače ne govorim in ne mislim o svoji ljubezni, nego ti in vsi drugi. Pomisli čudo: meni samemu se gnusi Matilda, kakor mrčes, grd in zloben mrčes; jaz sam vem, kako smešno, nizkotno in poniževalno bi bilo, če bi se

pokazal z njo na cesti . . . poniževalno bi že bilo, če bi prišel trezen k nji ter sedel z njo za mizo, kaj šele, da živim z njo v istem stanovanju in da ji . . . glej, jaz imam navado, da ji poljubim roko, kadar grem in kadar pridem . . . Če bi storil to kdo drugi, bi se mu še ne smejal ne od studa, temveč pljunil bi predenj . . . Povej mi: odkod te misli, ta globoki gnus, ta težka zavest, da si skrunim telo in dušo — odkod, ko sem šele v njenem objemu spoznal ljubezen, tisti „ogenj, ki nikoli ne ugasne“, in ko ni brez nje ne življenja, ne uživanja? . . . Zakaj se ne more zgoditi, da bi nenadoma utihnile te misli, da bi izginil nehvaležni stud? Zakaj ne zasije nenadoma čisto drugo solnce . . . in jaz stopim k nji, poln svete, hvaležne radosti in jo primem za roko in jo pokažem vsem ljudem: Glejte, moja nevesta! In ljudje bi se ne zasmeljali krohotoma pod tistim novim solncem, temveč iztegnili bi roke: Pozdravljena! . . . Zakaj se tako ne more zgoditi in se nikoli ne bo zgodilo? . . .“

Poslednje besede je govoril z resničnim patosom in glas se mu je tresel od bolečine.

„Morda . . . morda bi se lahko zgodilo? Poznam nekoga, zelo uglednega človeka, ki se je bil poročil z navadno vlačugo —“

Zamahnil je z roko in me je zlovoljen prekinil.

„Ne kvasi! Vlačuga . . . neumnost! Poznam vlačugo, ki bi tistega uglednega človeka niti ne marala . . . In kaj ima „vlačuga“, ta bedasta be-

seda, opravi z grdobo, podlostjo, zlobo . . . kaj ima opravi z Matildo? . . . Pa da bi se res zgodilo, da bi res pozdravili brez hinavščine ta zlobni mrčes: kaj, če bi bilo mene še zmirom sram, če bi ne ugasnil v meni stud — če bi vsem zasijalo drugo solnce, samo meni ne? . . .“

Molčal sem, on je gledal na mizo in je točil hitro.

„Čemu toliko besed? Ali je spodobno, da ljubi človek zloben mrčes in da se ženi z njim? Ne! Ali more govoriti tak človek o prihodnosti? Ne! — Tako je, to je pribito, to človek vidi in čuti; vse drugo so sentimentalne teorije, tudi tisto „novo solnce“, ki naj ga vrag vzame; in tudi razum in srce naj vzame vrag! . . .“

Molčal je in je pil.

Pozno je že bilo, ko se je nagnil bližje k meni ter se čudno nasmehnil.

„Sinoči mi je ukazala, da naj jo vzamem za ženo . . . pred oltarjem in pred svetom . . . Jaz sem klečal pred njo in sem takoj prisegel . . . Ali bi šel za drugá?“ . . .

III.

Stvar pa se ni završila s poroko, temveč z velikim škandalom.

O mraku je že bilo, ko sem se napotil, da bi posetil Detala in njegovo nevesto. Nikoli še

nisem bil tam, tudi Detala nisem videl dolgo po tistem večeru; pred par dnevi pa mi je prišel nenadoma naproti in me je povabil. Že takrat, na cesti, ko sva govorila le mimogredé, sem opazil nekaj posebnega, nestalnega v njegovih očeh, na njegovem čelu pa sem videl gubo, ki je prej ni ni bilo. Govoril je hlastno, par brezpomembnih, komaj razumljivih besed, in mi ni gledal naravnost v oči. Ko je šel, se je okrenil nenadoma in je zaklical za menoj.

„Daj . . . poglej k meni . . . te dni!“

Čutil sem, kako resnično je bilo, kar je bil povedal o „spodobnosti“. V tistem trenutku, ko sem se napotil k njemu, me je obšel čuden sram; zdelo se mi je, da gledajo ljudje name z nezaupljivimi očmi, da se celo ozirajo za mano; šel sem urno, upognjen, pogled v tla uprt — kakor da bi imel baš na hrbtu suktno zakrpano z zelo kričečo, pisano krpo. Tako sem hodil časih v sanjah, ko sem zašel bos na glavni trg — in baš nedelja je bila in solnce je sijalo; vsi so me poznali in so me pozdravljali, jaz pa sem bil bos . . .

Senca njegove „nespodobnosti“ je legla name in me je tiščala k tlom; začuden sem mislil: kako močan je on in kolika je njegova boleost, da nosi to breme, ko je že senca njegova tako težka? In kako bo nosil to breme, kadar stopi z njim na cesto, med ljudi? . . . Časih me je obšla misel — že takoj tisti večer, ko sem se vračal iz „prijetne iz-

bice“ — da je morda pretiraval; celo sam je rekel, da rad pretirava, ker se mu podá . . . In če je bila vse le burka . . . tudi burke je časih rad uganjal, tako po eno ali dve na leto . . . imenitne burke . . . Res je bil morda najel stanovanje tisti gnusobi in živi z njo — nenadoma pa jo požene na cesto, še obleko ji morda vzame . . . brez vinarja jo požene na cesto in sloni ob oknu in se smeje naglas . . . nato pojde v mesto in pripoveduje po večerji svojo lepo zgodbo . . . in ona, kakoršna gnusoba že bodi, pojde in se obesi od sramu in žalosti . . . ali pa se morda ne obesi, morda skoči v vodo . . .

„Ne verjamem mu nič . . . tudi z mano uganja burke!“ sem vzkliknil sredi ceste in sem se ozrl prestrašen.

Lep večer je bil, v maju. Visoko na strehah so se poslopja še svetila, zrak je bil topel in čist, vse ulice so bile polne. Zavil sem hitro v temnejšo, tesno ulico — senca „nespodobnosti“ je ležala na meni, pisana krpa se je svetila na moji suknji . . .

Stanovanje Detalovo je bilo v visoki, temni, starinski hiši, ki je bila nekoliko potisnjena iz ulice, tako da jo je človek šele ugledal, ko je stal pred njo. Rjasta železna ograja je stala med hišo in ulico in zelo ozka peščena steza je držala do ogromnih vrat. Za ograjo je rastel plevel in na plevelu je ležalo par razbitih loncev in velika železna ponev.

Vsa okna, razen treh, so bila nastežaj odprta, a samo ob enem, visoko v tretjem nadstropju, je slonel človek, plešast starec, ki je kadil iz dolge pipe.

Hotel sem zaviti na peščeno stezo, ko sem postal nenadoma napol radoveden, napol prestrašen. Iz hiše se je oglasil šum, kakor da beže ljudje po stopnjicah; čuden, zelo enakomeren krik — nekdo je pač klical neprestano, kakor v taktu, isto besedo — se je glasil zmirom močnejše. Najbrž so bili že pod stopnjicami in so se bližali veži. Skočil sem k vratim in sem stresel za kljuko; kljuka se ni udala, vrata so bila pač zaklenjena.

Razumel sem glas in sem ga spoznal; visok je bil, kričeč, cvileč — in predvsem neizmerno, ostudno podel; en sam glas sem poznal, ki je bil tako podel. Kakor v taktu je kričal, zmirom isto besedo.

„Tepec! Tepec! Tepec!“

Drug moški glas je bil mnogo tišji, skoro mrmrajoč in najbrž ni odgovarjal onemu, dasi je mrmral v taktu.

„No! No! No!“

Tistih par trenutkov, ko se je vrtil ključ v ključavnici, sta molčala obadva, „tepec“ in „no“; nato sta se takoj oglasila.

Nastežaj so se odprla ogromna vrata in stal sem miren, brez moči in besede, ves okamenel.

Najprej se je prikazala ženska, zelo majhna in kuštrava, oblečena komaj za silo. Črno spodnje

krilo ji je segalo samo do kolen, na nogah so bile črne nogavice, toda ena je bila oblečena samo napol in ostanek se je vrtil po tleh, kakor urna miš, zmirom okoli nog. Nenadoma se je okrenila ženska in videl sem ji v obraz. Velikokrat sem ga že videl in zelo natanko; toda v tem hipu sem prebledel ob njegovi ostudnosti; živalski obraz je bil, toda nekako testén, gnusno mehak in gibek; oči so se svetile, tiste oči z nesramnim pogledom, in usta so se smejala, krohotala naglas.

„Tepec! Tepec! Tepec!“

Za njo se je prikazal na pragu človek brez suknje, v prekratkih, zelo obnošenih in razcapanih hlačah, bos in brez klobuka; obedve roki je držal tik pred obrazom in je mrmral neprestano, čisto v taktu, zdelo se mi je celo, da s pritajenim smehom.

„No! No! No!“

Ko se je okrenil, sem ugledal njegov veseli, brezбриžni, zelo navadni obraz, ki je razodeval postopača po poklicu. Od čela mu je tekla kri, ustnice so bile otekle.

Med vratmi je stal doktor Detal, tudi on brez suknje in brez klobuka. Kljub zamorski polti je bil v lica siv kakor umazano platno, njegove ustnice so bile čudno zakrivljene in zobje so se svetili. Molčé, mehanično, toda zelo hitro, kakor jezen otrok je bil z obema pestmi postopaču v obraz. Stal je na pragu še zmirom, stisnjene pesti

na prsih, ko je bil postopač že zdavnaj pobegnil po stezi.

Stopil sem prédenj, jecljal sem in nisem mogel izpregovoriti. Gledal me je dolgo časa — toda očitno me ni spoznal in me morda niti videl ni. Molčé se je okrenil in je zaloputnil vrata . . .

V tem hipu šele sem opazil, da je bila vsa ulica pólna ljudi. Nekateri so gledali osupli in niso razumeli, drugi so se krohotali na glas.

„Dobro si je izbral!“

„Njegova nevesta je!“

„Saj sta bila že oznanjena!“

Mlad človek si je prižigal cigareto in se je smehljal, kakor da hrani veselo skrivnost.

„Zakaj bi je ne vzel? To je zelo . . . fina ženska . . .“

Kakor v sanjah sem šel med ljudmi in sem se skrtil naposled v tiho ulico, ko me je nenadoma zgrabil pod pazduho človek, tisti človek brez suknje in brez klobuka.

„Čemu pa me je tepel, vprašam? Saj jo poznam že zdavnaj, zakaj bi ne hodil k nji, vprašam? Kaj pa bo ona pri takem gospodu, vprašam? . . . Ampak moja suknja je tam in moj klobuk . . . in tudi moj robec je v suknji . . . Ki ste njegov prijatelj, kaj bi ne storili, da bi mi dal tisto nazaj? Saj bi lahko skozi okno vrgel . . . niso lonci! . . .“

Še tisti večer sem jo videl v krčmi. V umazane cunje je bila oblečena in tako prešerna je

bila, glasna in ostudna, da so celo postopači sedeli za drugo mizo ter se posmihali kakor v zadregi.

„Za ženo me je hotel imeti . . . tak tepec, gosposki . . . tak škric, prismojeni! . . .“

*

Videl sem ga šele pozimi, ko sem se peljal na Dunaj. Vlak je bil že zažvižgal, ko sem stopil v kupé; gledal sem še skozi okno ter pozdravljal svojo ljubico, ki je stala na peronu. Ko sem se ozrl po kupeju, sem ugledal Detala, ki je slonel v kotu; malo je bil spremenjen njegov obraz, toda bil je zelo teman in resen. Tudi on je gledal naravnost name in je pokimal narahlo z glavo, ko je srečal moj pogled.

„Kam?“ je vprašal.

„Na Dunaj.“

„Tudi jaz sem tja namenjen.“

Nato se je obrnil v stran.

V drugem kotu, njemu naravnost nasproti, je sedela ženska, v dolgo črno ruto zavita. Zelo majhna je bila in zelo suha; držala se je sključeno, ker je imela na hrbtu visoko grbo, na levo stran pomaknjeno. Njen obraz je bil čudno droban, tako da bi vsega, s čelom in senci, pokrila z dlanjô; lasjé so bili gladko počesani, pod tilnikom spleteni v droben, svetel klopčič. Vso pot ni izpregovorila besede in je gledala v tla, zmirom na isto mesto; ker so se njene ustnice premikale in ker so bile

njene roke sklenjene na kolenih, se mi je zdelo, da moli.

Noč je že bila, ko se je ustavil vlak pred neznatno, komaj za silo razsvetljeno postajo, izgubljeno v puštinji. Ženska se je nenadoma vzdignila, izvlekla izpod klopi veliko, zeleno culo in je stopila iz kupeja brez pogleda in brez pozdrava.

Detal je vstal in je gledal v drugo stran, skozi okno; tam, daleč morda iz speče vasi, se je svetila mirna rumena luč.

Vlak je zažvižgal in voz se je stresel; sunkoma je odprl doktor Detal duri in je skočil na peron. Tudi on se ni ozrl in ni pozdravil.

